

International
SOCIAL SCIENCES
STUDIES JOURNAL

SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:33
sssjournal.com

pp.1964-1976
ISSN:2587-1587

2019
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 03/03/2019 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 24/04/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 24.04.2019

ANAYASA MAHKEMESİNİN OLAĞANÜSTÜ YÖNETİM USULLERİNİN UYGULANDIĞI DÖNEMLERDE KİŞİ ÖZGÜRLÜĞÜ VE GÜVENLİĞİ HAKKINA İLİŞKİN BİREYSEL BAŞVURULARI İNCELEME YÖNTEMİ¹

THE METHOD OF THE CONSTITUTIONAL COURT'S INVESTIGATION OF INDIVIDUAL APPLICATIONS REGARDING PERSONAL FREEDOM AND SAFETY ISSUES DURING STATE OF EMERGENCY PERIODS

Doç. Dr. Mehmet KAHRAMAN

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Kahraman88@hotmail.com, Hatay/TÜRKİYE

Türker ALPTEKİN

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ab107501@adalet.gov.tr, Hatay/TÜRKİYE

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.j.1402>

Reference : Kahraman, M. & Alptekin, T. (2019). "Anayasa Mahkemesinin Olağanüstü Yönetim Usullerinin Uygulandığı Dönemlerde Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkına İlişkin Bireysel Başvuruları İnceleme Yöntemi", International Social Sciences Studies Journal, 5(33): 1964-1976.

ÖZ

Anayasa Mahkemesi, olağanüstü yönetim usullerinin uygulandığı dönemlerde alınan tedbirlere ilişkin bireysel başvuruları, Anayasanın 15. maddesi hükümlerini dikkate alarak incelemektedir. Mahkeme, 15. maddenin uygulanabilmesi için iki koşulun varlığını aramaktadır. İlk koşul, olağanüstü hal ilanını gerektiren nedenlerden birinin bulunması ve bunun yetkili organlar tarafından ilan edilmesidir. İkinci koşul ise, tedbirin olağanüstü durumla bağlantılı olmasıdır. Anayasa Mahkemesi, bireysel başvurulara ilişkin olarak Anayasanın 15. maddesi kapsamında iki konuda inceleme yapmaktadır. Mahkemenin inceleyeceği ilk konu, alınan tedbirlerin Anayasada öngörülen güvencelere aykırı olup olmadığıdır. Diğer ise, güvencelere aykırı tedbirin meşruluğunun denetimini, Anayasadaki çekirdek haklarla ilgisi, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülüklerle uygunluğu ve ölçülülük yönlerinden yapmaktadır. Anayasa Mahkemesi 2016 yılında verdiği bir kararında (2016/22169) bu konuda yapılacak denetimin genel ilkelerini belirleyerek önemli bir içtihat oluşturmuştur. Bu çalışmada Anayasa Mahkemesinin konu hakkında verdiği kararları tespit edilerek incelenmiş ve mahkemenin belirlediği ilkeler ve denetim ölçütleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Anayasa Mahkemesi, Anayasa Yargısı, Olağanüstü Hal, Bireysel Başvuru,

ABSTRACT

The Constitutional Court investigates individual applications about the precautions taken during a state of emergency based on Article no. 15 of the constitutional law. The court looks for the existence of two conditions in order to apply Article no. 15. The first condition is the existence of one of the reasons to declare a state of emergency and its declaration by authorized bodies. The second condition is the precaution's relation to the state of emergency. The Constitutional Court conducts an investigation on these two matters regarding individual applications within the context of Article no. 15 of the constitutional law. The first matter the court investigates is compliance with the precautions for constitutional assurances. The other matter is whether the precautions taken against the constitutional assurances are legitimate. The Constitutional Court conducts an audit of the legitimacy of the precautions taken against the

¹ Bu çalışma, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalında çalışılan doktora tezinden yararlanılarak yapılmıştır.

constitutional assurances based on their relation to the fundamental rights, compliance with international law, and the principle of proportionality. The constitutional court generated a judicial opinion with a decision made in 2016 (2016/22169) by specifying the general principles of the audit which will be conducted on this matter. This study determines and examines the decisions made by the Constitutional Court regarding this matter and seeks to identify the principles set out by the court and the criteria of the audit.

Keywords: The Constitutional Court, Constitutional Jurisdiction, State of Emergency, Individual Applications

1.GİRİŞ

Olağanüstü yönetim usulleri, devletin veya toplumun varlığının ya da kamu düzeninin olağan dönemin yetkileriyle korunamadığı ağır tehdit veya tehlikelerin ortaya çıktığı durumlarda, bunları bertaraf etmek amacıyla olağan döneme kıyasla kamu otoritelerine daha geniş yetkiler veren geçici ve istisnai nitelikteki yönetim usulleridir². Olağanüstü yönetim usulleri hukukun öngördüğü ve içeriğini belirlediği rejimlerdir. Bu nedenle olağanüstü hallerde kamu otoritelerinin faaliyetlerinin hukukun çizdiği sınırlar içinde ve hukuka uygun olması gerekmektedir³.

Olağanüstü hal dönemlerinde, Devletin veya toplumun varlığının ya da kamu düzeninin ağır tehdit veya tehlike altında bulunması nedeniyle, olağanüstü hal ilanına neden olan tehdit veya tehlikenin bertaraf edilmesi için temel hak ve özgürlüklerin olağan dönemdekinden daha fazla sınırlandırılması ve hatta durdurulması sonucunu doğuran tedbirler alınabilmektedir. Ancak bu tedbirlerin amacı, bir an önce olağan yönetime dönebilmek ve temel hak ve özgürlüklerin kullanılabilmesi için gereken güvenli ortamı sağlamaktır.

Olağanüstü yönetim usullerinin uygulandığı dönemlerde Anayasa Mahkemesinin norm denetimi yetkilerini daraltan Anayasa hükümleri olmasına karşın, bireysel başvurular konusunda böyle bir sınırlama bulunmamaktadır. Dolayısıyla, olağanüstü hal dönemlerinde de bireysel başvuru kapsamında bulunan temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapılabilmekte ve Mahkeme de bu başvuruları inceleyerek karara bağlamaktadır.

Temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması, olağan dönemde Anayasanın 13. maddesinde belirtilen kurallara göre yapılabilmekte iken, olağanüstü hallerde bu sınırlandırmalar, özel olarak Anayasanın 15. maddesinde belirtilen kurallara göre yapılabilmektedir. Anayasanın 15. maddesi şu şekildedir:

“Savaş, seferberlik veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlâl edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.

Birinci fıkrada belirlenen durumlarda da, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler dışında, kişinin yaşama hakkına, maddî ve manevî varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.”

Görüldüğü gibi, olağanüstü hal dönemlerinde temel hak ve özgürlüklerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilmekte veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilmektedir.

Günümüz demokrasilerinde en önemli hak olarak ifade edilen özgürlük ve güvenlik hakkı, devletin, bireylerin özgürlüğüne keyfi olarak müdahale etmemesini güvence altına alan temel bir haktır⁴. Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, bireyin kamu otoritelerine karşı hukuki güvenliğini sağlamanın bir güvencesi olması dolayısıyla temel hak ve özgürlükler içinde çok önemli bir yere sahiptir (Göçer, 2000: 212).

Temel hak ve özgürlükleri kamu gücü tarafından ihlal edilen bireylerin başvurdukları ikincil nitelikte bir hak arama yolu olarak tanımlanabilecek bireysel başvuru yolu (Göztepe, 1998; Ekinci ve Sağlam, 2012; Hillgruber ve Goos, 2006), 2010 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile hukukumuzda girmiştir (Atasoy, 2012: 72). Anayasa, herkesin Anayasada güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla

² AYM Kararı, Aydın Yavuz ve Diğerleri Başvurusu (B. No: 2016/22169), Paragraf: 64.

³ Aynı yerde, Paragraf: 167.

⁴ AYM Kararı, Erdem Gül ve Can Dündar Başvurusu (B. No: 2015/18567), Paragraf 62.

Anayasa Mahkemesine başvurabileceğini belirtmektedir (m. 148/3). Anayasa Mahkemesi, 2012 yılı sonlarından itibaren bireysel başvuruları kabul ederek incelemeye başlamıştır.

Anayasa Mahkemesi, olağanüstü yönetim usullerinin uygulandığı dönemlerde alınan tedbirlere ilişkin bireysel başvuruları, Anayasanın 15. maddesi hükümlerine göre incelemektedir. Mahkeme, 15. maddenin uygulanabilmesi için iki koşulun varlığını gerekli görmektedir⁵. İlk koşul, olağanüstü hal ilanını gerektiren nedenlerden birinin bulunması ve bunun yetkili organlar tarafından ilan edilmesidir. İkinci koşul ise, tedbirin olağanüstü durumla bağlantılı olmasıdır.

Anayasa Mahkemesi, bireysel başvurulara ilişkin olarak Anayasanın 15. maddesi kapsamında iki konu üzerinde inceleme yapmaktadır. Mahkemenin inceleyeceği ilk konu, alınan tedbirlerin Anayasada öngörülen güvencelere aykırı olup olmadığıdır. Diğerisi ise, güvencelere aykırı tedbirin olağanüstü dönemde meşru olup olmadığıdır. Anayasa Mahkemesi, güvencelere aykırı tedbirin meşruluğunun denetimini, Anayasadaki çekirdek haklarla ilgisi, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülüklerle uygunluğu ve ölçülülük ilkesi yönlerinden yapmaktadır. Anayasa Mahkemesi 2016 yılında verdiği bir kararında⁶ bu konuda yapılacak denetimin genel ilkelerini belirleyerek önemli bir içtihat oluşturmuştur.

Bu çalışmada, temel hak ve özgürlüklerin olağanüstü hallerde korunması bağlamında yapılan bireysel başvurulara ilişkin olarak Anayasa Mahkemesinin verdiği kararlar incelenecektir. Çalışmamızda, 20 Temmuz 2016 tarihinde ilan edilen ve iki yıl süren olağanüstü hal döneminde, olağanüstü hal işlemlerinden kaynaklanan hak ihlalleri nedeniyle yapılan bireysel başvurulara ilişkin Anayasa Mahkemesinin verdiği kararları değişik kaynaklardan taranarak karar inceleme yöntemi ile incelenecek; Mahkemenin belirlediği ilkeler ve denetim ölçütleri ortaya konmaya çalışılacaktır.

2. OLAĞANÜSTÜ YÖNETİM USULLERİ

Doktrinde "*olağanüstü yönetim usulü*" kavramı yerine, genellikle "*olağanüstü hâl rejimi*" terimi kullanılmakta (Oktay, 2018: 3), olağanüstü yönetim usulleri konusunda genel kabul görmüş bir tanım bulunmamaktadır. Özbudun'a göre olağanüstü yönetim usulleri, "devletin normal hukuk düzeninin kuralları ile karşılanmasına imkân olmayan olağanüstü bir tehdit veya tehlike karşısında başvurduğu özel yönetim usulleridir" (Özbudun, 2004: 343). Başka bir yazara göre, "olağanüstü yönetim usulleri kriz dönemlerini atlatmanın hukuksal çözümüdür" (Aliefendioğlu, 1993: 411). Esen'e göre olağanüstü yönetim usulleri ise, "devletin olağan hukuk kuralları ve uygulamalarıyla başa çıkmasına olanak bulunmayan afet, ayaklanma, savaş gibi olağandışı bir durumla karşılaşma halinde, bunu ortadan kaldırmak için başvurulan istisnai yönetim biçimidir (Esen, 2008: 8). Anayasa Mahkemesine göre olağanüstü yönetim usulleri⁷, "devletin veya toplumun varlığının ya da kamu düzeninin olağan dönemin yetkileriyle korunamadığı ağır tehdit veya tehlikelerin ortaya çıktığı durumlarda bunları bertaraf etmek amacıyla olağan döneme kıyasla kamu otoritelerine daha geniş yetkiler veren geçici ve istisnai nitelikteki yönetim rejimleridir."

Olağanüstü yönetim usulleri, yürütme organına olağan zamanlara göre daha geniş yetkiler vermesine ve kişilerin hak ve özgürlüklerini de olağan zamanlara göre daha önemli ölçüde daraltmasına karşın, sonuçta bir hukuki rejim olarak tüm demokratik sistemlerde kendisine yer bulmuştur (Öden, 2009: 663). Olağanüstü hal hukuku, büyük bir tehlike karşısında kuralların dışına çıkılmasını, zaruret (*necessity*) ilkesi ile açıklamaktadır. Bu ilke, zaruret sınırları içinde ve tehlike süresi boyunca mevcut olağan kurala aykırı davranışa müsaade eden; başka deyişle kurala aykırılığı geçici süre için ve belli ölçüde kabul eden akılcı (*rational*) bir anlayışa dayanmaktadır (Akıllıoğlu, 2017: 63).

Olağanüstü yönetim usulleri hukuk sistemlerinde yeni olan bir uygulama olmayıp, tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Olağanüstü yönetim usullerinin konusu ve içeriği her ülkenin siyasi tercihinin göre farklılık gösterebilmektedir. Özellikle devletlerin doğal afet, isyan, ayaklanma, savaş, hastalık gibi olağanüstü durumlarla karşılaştığı zamanlarda olağan yönetim biçimleri, ortaya çıkan bu durumları kontrol altına almaya yeterli değildir (Tanör, Yüzbaşıoğlu, 2005: 388). Olağanüstü durumlarla mücadele edebilmek için yürütme organının geniş yetkilere sahip olması ve hızlı karar alması gerekmektedir. Dolayısıyla bu dönemlerde yürütmenin yetkileri genişlemekte, kişilerin temel hak ve özgürlüklerine müdahaleler de daha ileri düzeyde olabilmektedir.

⁵ AYM Kararı, Aydın Yavuz ve Diğerleri Başvurusu (B. No: 2016/22169), Paragraf: 188.

⁶ AYM Kararı, Aydın Yavuz ve Diğerleri Başvurusu (B. No: 2016/22169), Paragraf: 188-211.

⁷ AYM Kararı, Aydın Yavuz ve Diğerleri Başvurusu (B. No: 2016/22169), Paragraf: 64.

Olağanüstü yönetim uygulamaları anayasalarda yer alan bir hukuk rejimidir. Olağanüstü yönetim usullerinin hangi hallerde uygulanacağı, hangi organın bu konuda karar vereceği, hangi organın bu uygulamaları denetleyeceği, sonlandırabileceği açık bir şekilde sınırlı olarak belirtilmektedir. Yine olağanüstü yönetim uygulamalarında temel hak ve özgürlüklerin tamamen kaldırılmayacağı ancak olağan döneme göre daha fazla sınırlandırılabilmesi kabul edilmiştir. Ancak bu durum olağanüstü yönetim uygulamalarının süresi içerisinde olmaktadır. Olağanüstü yönetim usulleri kural olarak geçici olan uygulamalardır. Olağanüstü durumların ortadan kalkması veya kaldırılması neticesinde sonlandırılırlar.

Olağanüstü bir yönetim rejimine geçilmesindeki amaç, temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasının engellenmesi değil, devlete ve topluma yönelen tehdit veya tehlikeleri bertaraf ederek, bozulan kamu düzenini yeniden tesis etmek ve bir an önce olağan yönetim usulüne geri dönmek; böylece engellenen temel hak ve özgürlüklerin tekrar güvenli bir ortamda kullanılmasını sağlamaktır.

3. ANAYASAYA GÖRE OLAĞANÜSTÜ YÖNETİM USULLERİ

1982 Anayasasında olağanüstü yönetim usulleri ve bu usullere ilişkin düzenlemeler Anayasanın 119-122. maddeleri arasında yer almıştır. Anayasanın 119., 120. ve 121. maddelerinde "*olağanüstü haller*", 122. maddesinde ise "*sıkıyönetim, seferberlik ve savaş hali*" düzenlenmiştir. Ancak 2017 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile olağanüstü yönetim usulleri, "*Olağanüstü hal yönetimi*" başlığı altında 119. maddede toplanmış ve Anayasa'nın 120., 121. ve 122. maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır. 1982 Anayasasının değişen 119. maddesi şu şekildedir:

"Cumhurbaşkanı; savaş, savaş gerektirecek bir durumun başgöstermesi, seferberlik, ayaklanma, vatan veya Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma, ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması, anayasal düzeni veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerinin ortaya çıkması, şiddet olayları nedeniyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması, tabii afet veya tehlikeli salgın hastalık ya da ağır ekonomik bunalımın ortaya çıkması hallerinde yurdun tamamında veya bir bölgesinde, süresi altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilan edebilir.

Olağanüstü hal ilanı kararı, verildiği gün Resmî Gazetede yayımlanır ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde ise derhal toplantıya çağırılır; Meclis gerekli gördüğü takdirde olağanüstü halin süresini kısaltabilir, uzatabilir veya olağanüstü hali kaldırabilir.

Cumhurbaşkanının talebiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi her defasında dört ayı geçmemek üzere süreyi uzatabilir. Savaş hallerinde bu dört aylık süre aranmaz.

Olağanüstü hallerde vatandaşlar için getirilecek para, mal ve çalışma yükümlülükleri ile 15 inci maddedeki ilkeler doğrultusunda temel hak ve hürriyetlerin nasıl sınırlandırılacağı veya geçici olarak durdurulacağı, hangi hükümlerin uygulanacağı ve işlemlerin nasıl yürütüleceği kanunla düzenlenir.

Olağanüstü hallerde Cumhurbaşkanı, olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda, 104 üncü maddenin onyedinci fıkrasının ikinci cümlesinde belirtilen sınırlamalara tabi olmaksızın Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir. Kanun hükmündeki bu kararnameler Resmî Gazetede yayımlanır, aynı gün Meclis onayına sunulur.

Savaş ve mücbir sebeplerle Türkiye Büyük Millet Meclisinin toplanamaması hâli hariç olmak üzere; olağanüstü hal sırasında çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri üç ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde görüşülür ve karara bağlanır. Aksi halde olağanüstü hallerde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnamesi kendiliğinden yürürlükten kalkar."

Madde metninde görüldüğü gibi, olağanüstü hal ilan etme yetkisi yalnızca Cumhurbaşkanı'na aittir. Cumhurbaşkanı 119/1. maddede belirtilen durumların ortaya çıkması halinde olağanüstü hal ilan edebilecektir. Burada Cumhurbaşkanı'na bir takdir hakkı tanınmıştır. Cumhurbaşkanı isterse Anayasanın 119/1. maddesinde belirtilen durumların oluşması halinde olağanüstü hal ilan edebilecektir. Cumhurbaşkanı tarafından ilan edilen olağanüstü halin süresi altı ayı geçemeyecek ve resmi gazetede yayımlandıktan sonra, aynı gün TBMM'nin onayına sunulacaktır. Olağanüstü hal ilan edildiği sırada TBMM tatilde ise derhal toplantıya çağırılacak; Meclis gerekli gördüğü takdirde olağanüstü halin süresini kısaltabilecek, uzatabilecek veya olağanüstü hali kaldırabilecektir.

Anayasa'nın 119/5 maddesine göre olağanüstü dönemlerde vatandaşlar için getirilecek para, mal ve çalışma yükümlülükleri ile 15. maddedeki ilkeler doğrultusunda temel hak ve hürriyetlerin nasıl sınırlanacağı veya geçici olarak durdurulacağı, hangi hükümlerin uygulanacağı ve işlemlerin nasıl yürütüleceği kanunla düzenlenir. Buna ilişkin kanun ise 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu'dur. Ayrıca olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda Cumhurbaşkanı olağan dönemdeki sınırlamalara tabi olmaksızın Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilecektir. Cumhurbaşkanı'nın bu dönemde çıkaracağı kararnameye de Anayasanın 148. maddesi gereğince şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde dava açılmayacaktır.

Olağanüstü hal süresi içerisinde Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnamesi (OHAL KHK'si) çıkarma yetkisi, yapılan anayasa değişikliği ile kaldırılmıştır. OHAL KHK'si yerine Cumhurbaşkanlığı kararnamesi getirilmiştir. Yine sıkıyönetim durumlarında yürürlükte bulunan Sıkıyönetim Kanunu da yapılan yasa değişikliği ile ilga edilmiştir.

4. OLAĞANÜSTÜ YÖNETİM DÖNEMLERİNDE BİREYSEL BAŞVURULARIN İNCELENMESİ

Anayasanın 12. maddesinde, herkesin kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahip olduğu belirtilmiştir. Anayasada yer alan temel hak ve hürriyetlerin kullanımı şüphesiz sınırsız değildir. Vatandaşların temel hak ve hürriyetlerin kullanımında topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı sorumlulukları bulunmaktadır. Temel hak ve özgürlüklere en geniş serbestiyi tanıyan ülkelerde bile hakların sınırsız olduğu söylenememektedir (Hakyemez, 2002: 37).

Temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması Anayasanın 13. maddesinde düzenlenmiştir. 13. maddeye göre;

“Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.”

Olağan dönemlerde temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve yalnızca kanun ile sınırlandırılabilir. Temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması idarenin düzenleyici işlemleri ile yapılamamaktadır.

Olağanüstü dönemlerde temel hak ve hürriyetler, Anayasanın 15. maddesi hükmüne göre sınırlandırılmaktadır. Bu dönemlerde temel hak ve özgürlüklerin kapsamı daha fazla daraltılabilmekte, hatta kısmen veya tamamen durdurulabilmektedir. Ayrıca temel haklar için anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler de alınabilmektedir.

Her ne kadar olağanüstü dönemlerde temel hak ve hürriyetlerin kısmen veya tamamen durdurulması imkânı bulunmakta ise de bu durumun olabilmesi belirli şartlara bağlanmıştır. Her şeyden önce olağanüstü dönemlerde temel hak ve hürriyetlerin kısmen veya tamamen durdurulabilmesi için, “durumun gerektirdiği ölçüde” bir müdahalede bulunulması ve ayrıca milletlerarası hukuktan doğan yükümlülüklerin de ihlal edilmemesi gerekmektedir. Ancak şartlar yerine getirilse dahi kişinin yaşam hakkına, maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne müdahalede bulunulamaz, kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz, suç ve cezalar geçmişe yürütülemez, masumiyet karinesi ihlal edilemez.

Yukarıda açıklanan hususlar birlikte değerlendirildiğinde, Anayasa Mahkemesinin olağanüstü yönetim usullerinin uygulandığı dönemlerde alınan tedbirlere yönelik olarak yapılan bireysel başvuruları incelerken Anayasa'nın 15. maddesinde belirtilen temel hak ve özgürlüklere ilişkin teminatları dikkate alacağı anlaşılmaktadır.

4.1. Anayasanın 15. Maddesinin Uygulanabilme Koşulları

Anayasa Mahkemesi, Anayasanın 15. maddesinin uygulanabilmesinin iki koşulun birlikte varlığı halinde mümkün olduğunu belirtmektedir⁸. Mahkemeye göre, Anayasanın 15. maddesinin uygulanabilmesi için öncelikle "savaş", "seferberlik", "sıkıyönetim" veya "olağanüstü hal" durumlarından birinin bulunması ve bu durumlardan birinin varlığının Anayasa tarafından yetkilendirilen organlar tarafından ilan edilmesi gereklidir. İkinci koşul ise, bireysel başvuruya konu temel hak ve özgürlüklere müdahale teşkil eden tedbirin olağanüstü durumla bağlantılı olmasıdır.

4.1.1. Olağanüstü Bir Durumun Bulunması ve İlanı

⁸ AYM Kararı, Aydın Yavuz ve Diğerleri Başvurusu (B. No: 2016/22169), Paragraf: 188.

Anayasaya göre olağanüstü hal ilan etme yetkisi Cumhurbaşkanına aittir. Cumhurbaşkanı 119/1. maddede belirtilen durumların ortaya çıkması halinde olağanüstü hal ilan edebilecektir. İlan edilen olağanüstü halin süresi altı ayı geçemeyecek ve resmi gazetede yayımlandıktan sonra aynı gün TBMM'nin onayına sunulacaktır.

Anayasa Mahkemesinin, Cumhurbaşkanının olağanüstü hal ilanı yetkisini denetleyebileceğine dair Anayasada herhangi bir hükme yer verilmediği görülmektedir. Bununla birlikte, olağanüstü durumun ilanına gerekçe olarak gösterilen olayların mahiyeti ve bu olaylar karşısında alınan tedbirlerin Anayasanın 15. maddesi kapsamında "*durumun gerektirdiği ölçüde*" olup olmadığı değerlendirilirken, dikkate alınacaktır (Kahraman, 2019: 668).

4.1.2. Tedbirin Olağanüstü Durumla Bağlantılı Olması

Anayasanın 15. maddesinin uygulanabilmesi için başvuruya konu tedbirin yalnızca olağanüstü yönetim usullerinin uygulandığı dönemde alınmış olması yeterli değildir. Başvuruya konu tedbirin aynı zamanda olağanüstü durumun ilanına neden olan tehdit veya tehlikenin ortadan kaldırılmasıyla ilgili olması da gerekir. Anayasa Mahkemesin göre⁹;

“Anılan ilginin kurulamadığı durumlarda temel hak ve özgürlüklere müdahale teşkil eden bir tedbir olağanüstü yönetim usullerinin uygulandığı dönemde alınmış olsa bile bu tedbire ilişkin başvuruların incelenmesinde Anayasanın 15. maddesi dikkate alınmaz. Bu durumda denetimin Anayasa'nın 13. maddesi kapsamında yapılması gerekmektedir. Kuşkusuz hangi tedbirin olağanüstü durumun ilanına neden olan tehdit veya tehlikenin bertaraf edilmesiyle ilgili olduğu konusunda kamu makamlarının geniş bir takdir yetkisi bulunmaktadır. Ancak bu takdir yetkisinin aşılmayıp aşılmadığı hususunda nihai değerlendirme Anayasa Mahkemesi tarafından yapılacaktır.”

4.2. Anayasanın 15. Maddesine Göre Yapılacak İncelemenin Kapsamı

Anayasa Mahkemesi, Anayasanın 15. maddesine göre yapacağı incelemeyi belirlemiş olduğu bir sıralama ile gerçekleştirmektedir. Mahkeme, öncelikle alınan tedbirlerin Anayasada öngörülen güvencelere aykırı olup olmadığına, daha sonra da güvencelere aykırı tedbirin olağanüstü dönemde meşru olup olmadığına bakmaktadır.

Anayasa Mahkemesi, güvencelere aykırı tedbirin meşruluğunu üç başlık altında ele alarak incelemektedir. Mahkeme, güvencelere aykırı tedbirin meşruluğunu incelerken, öncelikle Anayasadaki çekirdek haklarla ilgili olup olmadığına; sonra, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülüklerle aykırı olup olmadığına ve nihayet durumun gerektirdiği ölçüde olup olmadığına bakmaktadır.

4.2.1. Anayasada Öngörülen Güvencelere Aykırı Tedbir Olup Olmadığı

Olağanüstü yönetim usullerinin uygulandığı dönemde temel hak ve özgürlüklere müdahale teşkil eden bir tedbirle ilgili olarak yapılan bireysel başvurularda Anayasanın 15. maddesi kapsamında yapılacak ilk inceleme, bu tedbirin olağan dönemin ölçütlerine göre Anayasa'da öngörülen güvencelere aykırı olup olmadığını tespit etmeye yönelik olacaktır. Bu durum Anayasanın 15. maddesinde yer alan "*...Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.*" ibaresinin de bir gereğidir.

Anılan tespitin yapılmasında müdahalede bulunulan hakkın düzenlendiği Anayasa maddesi başta olmak üzere, Anayasanın diğer hükümleri ve olağan dönemde hak ve özgürlükleri sınırlama ve güvence rejimi bakımından temel öneme sahip olan Anayasanın 13. maddesi esas alınacaktır. Yapılacak incelemede tedbirin Anayasanın 15. maddesi dışındaki maddelerinde yer alan güvencelere aykırı olmadığı tespit edilirse doğal olarak ayrıca Anayasanın 15. maddesindeki ölçütler yönünden bir inceleme yapılmayacak ve müdahalenin bir temel hak ve özgürlüğü ihlal etmediği sonucuna varılacaktır.

Söz konusu müdahalenin temel hak ve özgürlükler için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı olduğu tespit edildiğinde, Anayasanın 15. maddesindeki ölçütlere uygun olup olmadığı hususunda bir inceleme yapılacaktır. Müdahalenin anılan maddede sayılan ölçütlere uygun olduğu belirlenirse, bireysel başvuruya konu hak ve özgürlüğün ihlal edilmediği sonucuna varılacaktır. Müdahalenin Anayasanın 15. maddesinde sayılan ölçütlerden birine ya da birden fazlasına aykırı olduğu anlaşılırsa, bireysel başvuruya konu temel hak ve özgürlüğün ihlal edildiğine karar verilecektir¹⁰.

⁹ AYM Kararı, Aydın Yavuz ve Diğerleri Başvurusu (B. No: 2016/22169), Paragraf: 191.

¹⁰ AYM Kararı, Aydın Yavuz ve Diğerleri Başvurusu (B. No: 2016/22169), Paragraf: 192-195.

4.2.2. Güvencelere Aykırı Tedbirin Olağanüstü Dönemde Meşru Olup Olmadığı

Anayasa Mahkemesi, bu kapsamda üç aşamalı bir inceleme yapmaktadır. Mahkeme yapacağı incelemede hak ihlali iddiasının Anayasadaki çekirdek haklarla ilgili olup olmadığına, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülüklerle aykırı olup olmadığına ve durumun gerektirdiği ölçüde olup olmadığına bakmaktadır.

Anayasadaki Çekirdek Haklara İlişkin İncelemede; olağanüstü yönetim usullerinin uygulandığı dönemde temel hak ve özgürlüklere müdahale teşkil eden ve Anayasada yer alan güvencelere aykırı olan tedbirin meşru kabul edilebilmesi için öncelikli olarak Anayasanın 15. maddesinin ikinci fıkrasında sayılan hak ve özgürlüklere dokunmaması gerekir. Buna göre, olağanüstü dönemde de olsa savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler dışında kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.

Anayasa Mahkemesi, çekirdek haklara yönelik olarak yapılan bir hak ihlalini tespit ettiği takdirde, başkaca bir incelemeye gerek kalmaksızın temel hak ve hürriyetin ihlal edildiğine karar vermektedir.

Tedbirin Milletlerarası Hukuktan Doğan Yükümlülüklerle Aykırı Olup Olmadığına İlişkin İncelemede; Türkiye'nin taraf olduğu insan haklarına ilişkin uluslararası sözleşmelerden doğan yükümlülükler dikkate alınmaktadır. İnsan hakları alanında Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerin başında, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (MSHUS) ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) gelmektedir.

MSHUS'un 4. maddesinin (2) numaralı fıkrasında, AİHS'in 15. maddesinin (2) numaralı fıkrasında, AİHS'ne ek 7 No.lu Protokol'ün 4., 6 No.lu Protokol'ün 3. ve 13 No.lu Protokol'ün 2. maddelerinde yükümlülük azaltılması mümkün olmayan bazı hak ve özgürlüklere yer verilmiştir. Bunlardan önemli bir kısmı, Anayasa'nın 15. maddesinin ikinci fıkrasında da yer almaktadır. Bununla birlikte MSHUS'un 4. maddesinin (2) numaralı fıkrası ile AİHS'in 15. maddesinin (2) numaralı fıkrası ve AİHS'ne ek 7 No.lu Protokol'ün 4. maddesinde, Anayasa'nın 15. maddesinde yer almayan bazı hak ve özgürlüklerin de yükümlülük azaltılmasına konu olamayacağı düzenlenmiştir. Buna göre ulusun yaşamını tehdit eden olağanüstü bir durum meydana gelse de hiç kimse köle veya kul olarak tutulamaz, yalnızca sözleşmeden doğan yükümlülüklerini yerine getiremediği gerekçesiyle hapsedilemez ve kesin bir hükümle mahkûm edildiği ya da beraat ettiği bir suçtan dolayı yeniden yargılanamaz veya cezalandırılmaz. Ayrıca bu dönemde de herkes her yerde, hukuk önünde kişi olarak tanınma hakkına sahiptir. Son olarak olağanüstü dönemde alınacak tedbirlerin "ırk" , "renk", "cinsiyet", "dil", "din", "toplumsal köken" gibi sebeplerle ayrımcılık içermemesi gerekir.

Dolayısıyla bu sayılanlar Anayasanın 15. maddesinde sayılan çekirdek haklar arasında yer almasa da anılan hak ve özgürlüklere müdahale teşkil eden tedbirler, milletlerarası hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerle bağdaşmayacağından meşru görülemeyecektir.

Tedbirin Durumun Gerektirdiği Ölçüde Olup Olmadığına İlişkin İncelemede; temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasının sınırlandırılması veya durdurulması için başvuru aracının amacı gerçekleştirmeye elverişli ve bunun için gerekli olması, ayrıca araçla amacın ölçülü bir oran içinde bulunması denetlenmektedir.

Anayasanın 13. maddesinde ölçülülük ilkesine yer verilmiş olmakla birlikte, Anayasanın 15. maddesindeki ölçülülük, olağanüstü yönetim usullerinin uygulanmasına neden olan durum karşısında ölçülülüğü ifade etmektedir. Anayasanın 15. maddesinde yer alan ölçülülük ilkesi, temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasının sınırlandırılması veya durdurulması için başvuru aracının amacı gerçekleştirmeye elverişli ve bunun için gerekli olmasını, ayrıca araçla amacın ölçülü bir oran içinde bulunmasını ifade etmektedir. Buna göre tedbir, olağanüstü durumu oluşturan tehdit veya tehlikenin ortadan kaldırılması amacına ulaşma bakımından elverişli ve bu amacın gerçekleşmesi için gerekli olmalı; ayrıca ulaşılmak istenen amaç doğrultusunda ortaya çıkan kamu yararı ile temel hak ve özgürlüğü sınırlandıran tedbirin birey üzerindeki olumsuz etkisi arasında orantısızlık bulunmamalıdır.

Anayasa Mahkemesine göre, bir tedbirin olağanüstü durumu oluşturan tehdit veya tehlikeyi bertaraf etmeye elverişli, bunun için gerekli ve ulaşılmak istenen amaç ile orantılı olup olmadığı hususlarında söz konusu tehdit veya tehlike ile karşı karşıya kalan ve onunla mücadele etme bakımından öncelikli sorumluluğu bulunan kamu makamlarının geniş bir takdir alanı bulunmaktadır. Bununla birlikte bireysel başvuruya konu

edildiğinde alınan tedbirin bu takdir alanını aşip aşmadığını incelemek Anayasa Mahkemesinin görevi içerisinde kalmaktadır¹¹.

5. OLAĞANÜSTÜ HAL DÖNEMİNDE YAPILAN BİREYSEL BAŞVURULARA İLİŞKİN ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI

Anayasa Mahkemesi, olağanüstü hal döneminde yapılan bireysel başvurulara ilişkin olarak birçok karar vermiştir¹². Mahkeme OHAL işlemlerine ilişkin yapılan bireysel başvurularda, yukarıda açıklanan işlem sırası dâhilinde Anayasanın 15. maddesi yönünden değerlendirme yapmıştır. Ancak Anayasa Mahkemesi olağanüstü hal dönemine ilişkin olarak yapılan bireysel başvuruların neredeyse tamamına yakını kabul etmemiştir. Mahkeme kararlarının incelenmesi sonucu sınırlı sayıda bireysel başvurunun kabul edildiği anlaşılmaktadır (Kahraman, 2019: 674).

Anayasa Mahkemesinin OHAL uygulamalarına ilişkin yapılan bireysel başvurular içerisinde incelediği ilk bireysel başvuru, Aydın Yavuz ve Diğerleri başvurusu olmuştur¹³. Mahkeme bu kararı ile OHAL'in hukuki durumunu detaylı olarak ele almış ayrıca FETÖ/PDY terör örgütü konusunda da çok fazla açıklayıcı bilgiler vermiştir. Mahkeme yapılan bireysel başvuruyu Anayasanın 15. maddesi gereğince kabul edilemez bulmuştur.

Anayasa Mahkemesi Aydın Yavuz ve Diğerleri başvurusunun darbe teşebbüsüyle bağlantılı olarak yürütülen soruşturmada uygulanan tutuklama tedbirinin hukuki olmaması, tutukluluğun makul süreyi aşması, soruşturma dosyasına erişimin kısıtlanması ve tutukluluk incelemelerinin duruşmasız olarak yapılması nedenleriyle kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlal edildiği iddialarına ilişkin başvuru hakkında yaptığı değerlendirme sonucunda;

“...Bu itibarla darbe teşebbüsü kapsamında bir suç işledikleri iddiasıyla tutuklanan başvuru sahiplerinin tutukluluk durumlarının 8 ay 18 gün boyunca duruşma yapılmaksızın dosya üzerinden yapılan incelemeler sonrasında verilen kararlarla sürdürülmesinin "durumun gerektirdiği ölçüde" bir tedbir olduğu anlaşılmıştır.

Açıklanan nedenlerle başvuru sahiplerinin kişi hürriyeti ve güvenliği hakkına yönelik Anayasa'nın 19. maddesinin sekizinci fıkrasında belirtilen güvencelere aykırı bu müdahalenin "olağanüstü hal" döneminde temel hak ve özgürlüklerin kullanımının durdurulmasını ve sınırlandırılmasını düzenleyen Anayasa'nın 15. maddesindeki ölçütlere uygun olduğu sonucuna varılmıştır...”

şeklinde vermiş olduğu karar ile yapılan bireysel başvuruyu kabul etmemiştir. Mahkemeye göre başvuru sahiplerinin tutukluluk durumlarının 8 ay 18 gün boyunca duruşma yapılmaksızın dosya üzerinden yapılan incelemeler sonrasında verilen kararlar ile sürdürülmesi olağan dönemde Anayasa'nın 19/8. maddesine aykırı olmakla birlikte olağanüstü dönem içerisinde yapılan bu hukuki tedbir Anayasa'nın 15. maddesine göre “durumun gerektirdiği ölçüde” olarak değerlendirilmiştir¹⁴.

Anayasa Mahkemesi, Turhan Günay'ın uygulanan tutuklama tedbirinin hukuki olmaması ve soruşturma dosyasına erişimin kısıtlanması nedenleriyle kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlal edildiği iddialarına ilişkin başvurusu¹⁵ hakkında;

“...Açıklanan nedenlerle suç işlediğine dair kuvvetli belirtiler ortaya konulmadan başvuru hakkında tutuklama tedbirinin uygulanmasının kişi hürriyeti ve güvenliği hakkına ilişkin olarak olağan dönemde Anayasa'nın 19. maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan güvencelere aykırı olduğu sonucuna varılmıştır...”

¹¹ AYM Kararı, Aydın Yavuz ve Diğerleri Başvurusu (B. No: 2016/22169), Paragraf: 210.

¹² Bu konudaki Anayasa Mahkemesi kararlarından bazıları için bakınız: B. No: 2016/15586, K.T: 11.01.2018; B. No: 2016/59786, K.T: 13.09.2018; B. No: 2016/37804 K.T: 18.07.2018; B. No: 2017/28443, K.T: 12.09.2018; B. No: 2017/24447, K.T: 18.07.2018; B. No:2015/68269, K.T: 18.07.2018; B. No:2017/27238, K.T: 27.06.2018; B. No:2016/69011, K.T: 17.07.2018; B. No:2016/25187, K.T: 04.04.2018; B. No:2016/15634, K.T: 28.06.2018; B. No:2017/25586, K.T: 18.04.2018; B. No:2016/29411, K.T: 23.05.2018; B. No:2016/17624, K.T: 09.05.2018; B. No:2016/16189, K.T: 18.04.2018; B. No:2017/21511, K.T: 04.04.2018; B. No:2017/744, K.T: 04.04.2018; B. No:2016/32948, K.T: 07.03.2018.

¹³ AYM Kararı, Aydın Yavuz ve Diğerleri Başvurusu (B. No: 2016/22169);

<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Ara?BasvuruNoYil=2016&BasvuruNoSayi=22169>; Erişim: 11.02.2019.

¹⁴ AYM Kararı, Aydın Yavuz ve Diğerleri Başvurusu (B. No: 2016/22169), Paragraf: 358-359.

¹⁵ AYM Kararı, Turhan Günay Başvurusu (B. No: 2016/50972);

<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Ara?BasvuruNoYil=2016&BasvuruNoSayi=50972>; Erişim: 12.02.2019.

Somut olayda Anayasa Mahkemesince, soruşturma makamlarının suçun işlendiğine dair belirtileri somut olgularla ortaya koymadan başvuru hakkında tutuklama tedbirine başvurdıkları sonucuna varılmıştır (bkz. § 80). Bu itibarla "olağanüstü hal" döneminde temel hak ve özgürlüklerin kullanımının durdurulmasını ve sınırlandırılmasını düzenleyen Anayasa'nın 15. maddesinin, başvuru kişinin hürriyeti ve güvenliği hakkına yönelik Anayasa'nın 19. maddesinin üçüncü fıkrasında belirtilen güvencelere aykırı bu müdahaleyi meşru kılmadığı değerlendirilmiştir.

Açıklanan gerekçelerle -Anayasa'nın 15. maddesiyle birlikte değerlendirildiğinde de- başvuru kişinin Anayasa'nın 19. maddesinin üçüncü fıkrası bağlamında kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlal edildiğine karar verilmesi gerekir..."

şeklinde vermiş olduğu karar ile somut olayda kuvvetli suç şüphesinin bulunmadığını tespit ederek olağanüstü hal döneminde temel hak ve özgürlüklerin kullanımının durdurulmasını ve sınırlandırılmasını düzenleyen Anayasanın 15. maddesinin, başvuru kişinin hürriyeti ve güvenliği hakkına yönelik Anayasa'nın 19. maddesinin üçüncü fıkrasında belirtilen güvencelere aykırı bu müdahaleyi meşru kılmadığı sonucuna varmıştır¹⁶.

Anayasa Mahkemesi, Mustafa Baldır adlı başvuru kişinin, tutuklamanın hukuki olmaması nedeniyle kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının, hukuka aykırı bir şekilde kamu görevinden çıkarma nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiği iddialarına ilişkin başvurusu¹⁷ hakkında;

"...Açıklanan gerekçelerle suç işlediğine dair kuvvetli belirtiler ortaya konulmadan başvuru hakkında tutuklama tedbirinin uygulanmasının, kişi hürriyeti ve güvenliği hakkına ilişkin olarak olağan dönemde Anayasa'nın 19. maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan güvencelere aykırı olduğu sonucuna varılmıştır.

Bununla birlikte anılan tedbirin olağanüstü dönemlerde temel hak ve özgürlüklerin kullanımının durdurulmasını ve sınırlandırılmasını düzenleyen Anayasa'nın 15. maddesi kapsamında meşru olup olmadığının incelenmesi gerekir.

Somut olayda Anayasa Mahkemesince, soruşturma makamlarının suç işlediğine dair belirtileri somut olgularla ortaya koymadan başvuru hakkında tutuklama tedbirine başvurdıkları sonucuna varılmıştır (bkz. § 79). Bu itibarla "olağanüstü hal" döneminde temel hak ve özgürlüklerin kullanımının durdurulmasını ve sınırlandırılmasını düzenleyen Anayasa'nın 15. maddesinin, başvuru kişinin hürriyeti ve güvenliği hakkına yönelik Anayasa'nın 19. maddesinin üçüncü fıkrasında belirtilen güvencelere aykırı bu müdahaleyi meşru kılmadığı değerlendirilmiştir.

Açıklanan gerekçelerle -Anayasa'nın 15. maddesiyle birlikte değerlendirildiğinde de- başvuru kişinin Anayasa'nın 19. maddesinin üçüncü fıkrası bağlamında kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlal edildiğine karar verilmesi gerekir..."

şeklinde vermiş olduğu karar ile başvuru kişinin ikametinde ele geçirilen FETÖ/PDY terör örgütünün kurucusu tarafından yazılan kitabın başvuru ile FETÖ/PDY arasındaki aidiyet ilişkisini ortaya koyan bir olgu olarak değerlendirilemeyeceğini belirtmiş ve soruşturma belgelerinde yer alan değerlendirmeler ve tespit kapsamında olayda suçun işlendiğine dair kuvvetli belirtinin bulunmadığına karar vermiştir¹⁸.

Anayasa Mahkemesi, ayrıca bireysel başvuruya konu iddiaları Anayasa'nın 15. maddesi yönünden de değerlendirmiştir. Mahkemeye göre, olağanüstü yönetim usullerinin uygulandığı dönemlerde kişilerin suç işlediklerine dair belirti bulunmadan tutuklanmaları Anayasa'nın 15. maddesinde belirtilen "durumun gerektirdiği ölçüde" bir tedbir olarak kabul edilemez. Yukarıda açıklanan gerekçeler Anayasa'nın 15. maddesi ile birlikte değerlendirildiğinde başvuru kişinin Anayasa'da yer alan kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlal edildiği sonucuna varılmıştır.

Anayasa Mahkemesi Erdal Tercan adlı başvuru kişinin Anayasa Mahkemesi üyesi olması nedeniyle hakkında uygulanan tutuklama tedbirinin hukuki olmaması, tutukluluğa itirazın bağımsız ve tarafsız hakim güvencelerine aykırı olan ve kapalı bir sistem içinde faaliyet gösteren sulh ceza hakimliklerince karara

¹⁶ AYM Kararı, Turhan Günay Başvurusu (B. No: 2016/50972), Paragraf: 82, 89, 90.

¹⁷ AYM Kararı, Mustafa Baldır Başvurusu (B. No: 2016/29354);

<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Ara?BasvuruNoYil=2016&BasvuruNoSayi=29354>; Erişim: 14.02.2019.

¹⁸ AYM Kararı, Mustafa Baldır Başvurusu (B. No: 2016/29354), Paragraf: 81, 82, 89, 90.

bağlanması, tutukluluğun makul süreyi aşması ve tutukluluk incelemelerinin hakim/mahkeme önüne çıkarılmaksızın yapılması nedenleriyle kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlal edildiği iddialarına ilişkin başvurusu¹⁹ hakkında;

“...Açıklanan gerekçelerle başvuruçunun tutukluluk durumunun yirmi bir ay boyunca duruşmasız olarak dosya üzerinden yapılan incelemeler sonucunda verilen kararlar ile devam ettirilmesi ve bu süreç içinde hakim/mahkeme önüne çıkarılmaması olağan dönemde Anayasa'nın 19. maddesinin sekizinci fıkrasında belirtilen güvencelere aykırı olduğundan bunun olağanüstü dönemlerde temel hak ve özgürlüklerin kullanımının durdurulmasını ve sınırlandırılmasını düzenleyen Anayasa'nın 15. maddesi kapsamında meşru olup olmadığının incelenmesi gerekir.

Bu durumda silahlı terör örgütü (FETÖ/PDY) üyesi olma suçundan tutuklu bulunan başvuruçunun tutukluluk incelemeleri kapsamında on sekiz ayı aşan bir süre boyunca hakim/mahkeme önüne çıkarılmaması ve tutukluluğa yönelik itirazlarını, tutuklamaya dayanak olan delillerin içeriğine veya nitelendirilmesine yönelik iddialarını, lehine ve aleyhine olan görüş ve değerlendirmelere karşı beyanlarını, tahliye taleplerini hakim/mahkeme önünde sözlü olarak dile getirmesine imkan tanınmaması "durumun gerektirdiği ölçüde" bir tedbir olarak değerlendirilmemiştir.

Bu itibarla "olağanüstü hal" döneminde temel hak ve özgürlüklerin kullanımının durdurulmasını ve sınırlandırılmasını düzenleyen Anayasa'nın 15. Maddesinin başvuruçunun kişi hürriyeti ve güvenliği hakkına yönelik olarak tutukluluğun yirmi bir ay boyunca hakim/mahkeme önüne çıkarılmaksızın dosya üzerinden yapılan incelemeler sonrasında verilen kararlarla sürdürülmesi şeklinde yapılan ve Anayasa'nın 19. Maddesinin sekizinci fıkrasında belirtilen güvencelere aykırı olan bu müdahaleyi meşru kılmadığı değerlendirilmiştir.

Açıklanan gerekçelerle -Anayasa'nın 15. maddesiyle birlikte değerlendirildiğinde- de başvuruçunun Anayasa'nın 19. maddesinin sekizinci fıkrası bağlamında kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlal edildiğine karar verilmesi gerekir...”

şeklinde vermiş olduğu karar ile FETÖ/PDY terör örgütü üyesi olma suçundan tutuklu bulunan başvuruçunun on sekiz ayı aşan bir süre boyunca hakim/mahkeme önüne çıkarılmamasını ve dosya üzerinden tutukluluk konusunda duruşma yapılmaksızın karar verilmesini Anayasaya aykırı bulmuştur²⁰.

Anayasa Mahkemesi, Şahin Alpay'ın kuvvetli suç şüphesi ve tutuklama nedenleri bulunmadığı halde matbu gerekçelerle tutuklanması ve tutukluluğa itirazın yeterli gerekçe açıklanmadan reddedilmesi nedenleriyle kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlal edildiğine ilişkin başvurusu²¹ hakkında;

“...Açıklanan nedenlerle suç işlediğine dair kuvvetli belirtiler ortaya konulmadan başvuruçunun hakkında tutuklama tedbirinin uygulanmasının, kişi hürriyeti ve güvenliği hakkına ilişkin olarak olağan dönemde Anayasa'nın 19. maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan güvencelere aykırı olduğu sonucuna varılmıştır.

Bununla birlikte anılan tedbirin olağanüstü dönemlerde temel hak ve özgürlüklerin kullanımının durdurulmasını ve sınırlandırılmasını düzenleyen Anayasa'nın 15. maddesi kapsamında meşru olup olmadığının incelenmesi gerekir...

...Somut olayda Anayasa Mahkemesince, soruşturma makamlarının suç işlediğine dair belirtileri somut olgularla ortaya koymadan başvuruçunun hakkında tutuklama tedbirine başvurdukları sonucuna varılmıştır (bkz. § 101). Bu itibarla "olağanüstü hal" döneminde temel hak ve özgürlüklerin kullanımının durdurulmasını ve sınırlandırılmasını düzenleyen Anayasa'nın 15. maddesinin, başvuruçunun kişi hürriyeti ve güvenliği hakkına yönelik Anayasa'nın 19. maddesinin üçüncü fıkrasında belirtilen güvencelere aykırı bu müdahaleyi meşru kılmadığı değerlendirilmiştir.

¹⁹ AYM Kararı, Erdal Tercan Başvurusu (B. No: 2016/15637);

<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Ara?BasvuruNoYil=2016&BasvuruNoSayi=15637>; Erişim: 15.02.2019.

²⁰ AYM Kararı, Erdal Tercan Başvurusu (B. No: 2016/15637), Paragraf: 233, 249, 250, 251.

²¹ AYM Kararı, Şahin Alpay Başvurusu (B. No: 2016/16092);

<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Ara?BasvuruNoYil=2016&BasvuruNoSayi=16092>; Erişim: 14.02.2019.

Açıklanan gerekçelerle -Anayasa'nın 15. maddesiyle birlikte değerlendirildiğinde de-başvurucunun Anayasa'nın 19. maddesinin üçüncü fıkrası bağlamında kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlal edildiğine karar verilmesi gerekir...”

şeklinde vermiş olduğu karar ile atılı suç yönünden tutuklama kararında veya iddianamede somut olgularla suçun oluşumunun açıklanmaması dolayısıyla suçun işlendiğine dair kuvvetli belirti kavramının yeterince ortaya konulmadığını belirtmiştir²².

Anayasa Mahkemesi, Mehmet Hasan Altan'ın, hakkında uygulanan gözaltı ve tutuklama tedbirlerinin hukuki olmaması, tutukluluğa ilişkin kararların bağımsız ve tarafsız olmayan sulh ceza hâkimliklerince verilmesi, soruşturma dosyasına erişimin kısıtlanması ve tutukluluğa itiraz incelemesinin duruşmasız olarak yapılması nedenleriyle kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlal edildiğine ilişkin başvuru²³ hakkında yaptığı değerlendirme sonucunda ise,

“...Açıklanan gerekçelerle suç işlediğine dair kuvvetli belirtiler ortaya konulmadan başvuru hakkında tutuklama tedbirinin uygulanmasının, kişi hürriyeti ve güvenliği hakkına ilişkin olarak olağan dönemde Anayasa'nın 19. maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan güvencelere aykırı olduğu sonucuna varılmıştır.

Bununla birlikte anılan tedbirin olağanüstü dönemlerde temel hak ve özgürlüklerin kullanımının durdurulmasını ve sınırlandırılmasını düzenleyen Anayasa'nın 15. maddesi kapsamında meşru olup olmadığının incelenmesi gerekir...

Somut olayda Anayasa Mahkemesince, soruşturma makamlarının suç işlediğine dair belirtileri somut olgularla ortaya koymadan başvuru hakkında tutuklama tedbirine başvurdukları sonucuna varılmıştır (bkz. § 148). Bu itibarla "olağanüstü hal" döneminde temel hak ve özgürlüklerin kullanımının durdurulmasını ve sınırlandırılmasını düzenleyen Anayasa'nın 15. maddesinin, başvurucunun kişi hürriyeti ve güvenliği hakkına yönelik Anayasa'nın 19. maddesinin üçüncü fıkrasında belirtilen güvencelere aykırı bu müdahaleyi meşru kılmadığı değerlendirilmiştir.

Açıklanan gerekçelerle -Anayasa'nın 15. maddesiyle birlikte değerlendirildiğinde de-başvurucunun Anayasa'nın 19. maddesinin üçüncü fıkrası bağlamında kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlal edildiğine karar verilmesi gerekir...”

şeklinde vermiş olduğu karar ile tutuklama tedbirine ilişkin kararda kuvvetli suç şüphesinin bulunmadığını belirtmiştir. Mahkeme ayrıca başvuruyu Anayasa'nın 15. maddesiyle birlikte değerlendirdiğinde, başvuruya konu işlemin Anayasa'nın 19/3 fıkrası bağlamında kişi hürriyeti ve güvenliği hakkını ihlal ettiğini de belirtmiştir²⁴.

6. SONUÇ

Olağanüstü yönetim usulleri, kamu otoritelerine olağan dönemlerde olduğundan daha geniş yetkiler veren geçici ve istisnai nitelikteki yönetim usulleridir. Bu dönemlerde yürütme organı sınırsız yetkilere sahip değildir; hukuk sınırları içerisinde kalmak koşuluyla geniş yetkilere sahiptir.

Olağanüstü yönetim usullerinin uygulandığı dönemlerde yürütme organı tarafından çıkarılan düzenleyici işlemlerin (OHAL KHK'leri ve olağanüstü hallerde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri) Anayasa Mahkemesi tarafından denetlenmesi Anayasa tarafından sınırlandırılmış olduğu halde (AY, m.148), bu dönemlerde Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapılamayacağına dair bir Anayasa hükmü bulunmamaktadır. Dolayısıyla, olağanüstü yönetim usullerinin uygulandığı dönemlerde, olağanüstü halin gerektirdiği tedbirler nedeniyle, bu kapsamdaki bir hakkı ihlal edilen bireyler, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapabileceklerdir. Başka bir anlatımla Anayasa Mahkemesinin, olağanüstü yönetim usullerinin uygulandığı dönemlerde, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla yapılan başvuruları inceleme yetkisi bulunmaktadır.

²² AYM Kararı, Şahin Alpaz Başvurusu (B. No: 2016/16092); Paragraf: 103, 104, 110, 111.

²³ AYM Kararı, Mehmet Hasan Altan (2) Başvurusu (B. No: 2016/23672);

<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Ara?BasvuruNoYil=2016&BasvuruNoSayi=23672>; Erişim: 16.02.2019.

²⁴ AYM Kararı, Mehmet Hasan Altan (2) Başvurusu (B. No: 2016/23672); Paragraf: 150, 151, 157, 158.

Anayasa Mahkemesi olağanüstü dönemlerde alınan tedbirlere karşı yapılan bireysel başvuruları incelerken Anayasanın 15. maddesinde düzenlenen güvence rejimini dikkate almaktadır. Anayasanın 15. maddesinin uygulanabilmesi için, öncelikle olağanüstü hal ilanını gerektiren durumlarından birinin bulunması ve bunun Anayasa tarafından yetki verilen organlar tarafından ilan edilmesi gereklidir. İkinci olarak da, bireysel başvuru konusu olan ve temel hak ve özgürlüklere müdahale teşkil eden tedbirin olağanüstü durumla ilgili olması gerekmektedir.

Olağanüstü yönetim usullerinin uygulandığı dönemlerde temel hak ve hürriyetlerin kısmen veya tamamen durdurulması söz konusu ise de, bu durum ancak Anayasanın 15. maddesinde belirtilen şartlar çerçevesinde mümkün olabilmektedir. Her şeyden önce olağanüstü dönemlerde temel hak ve hürriyetlerin kısmen veya tamamen durdurulabilmesi için “durumun gerektirdiği” ölçüde bir müdahalede bulunulması ve ayrıca milletlerarası hukuktan doğan yükümlülüklerin de ihlal edilmemesi gerekmektedir. Ancak şartlar yerine getirilse dahi kişinin yaşam hakkına, maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne müdahalede bulunulamaz, kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz, suç ve cezalar geçmişe yürütülemez, masumiyet karinesi ihlal edilemez.

Anayasa Mahkemesi, olağanüstü yönetim usullerinin uygulandığı dönemde yapılan bireysel başvuruları, özellikle Aydın Yavuz ve Diğerleri Başvurusu (2016/22169) hakkında verdiği kararda geliştirdiği ilkeler doğrultusunda inceleyerek bu konuda önemli bir içtihat oluşturmuştur. Mahkeme, bu konuda yapılan başvurularda hep bu ilkelere atıfta bulunarak, inceleme yapmıştır.

Anayasa Mahkemesi, Anayasanın 15. maddesine göre yapacağı incelemeyi belirlemiş olduğu bir sıraya göre yapmaktadır. Mahkeme, öncelikle alınan tedbirlerin Anayasada öngörülen güvencelere aykırı olup olmadığına, daha sonra da güvencelere aykırı tedbirin olağanüstü dönemde meşru olup olmadığına bakmaktadır. Anayasa Mahkemesi, güvencelere aykırı tedbirin meşruluğunu üç başlıkta ele alarak incelemektedir. Mahkeme, bu incelemeyi yaparken, öncelikle Anayasadaki çekirdek haklarla ilgili olup olmadığına; sonra, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülüklerle aykırı olup olmadığına ve nihayet durumun gerektirdiği ölçüde olup olmadığına bakmakta ve bu doğrultuda karar vermektedir.

KAYNAKÇA

Akılhoğlu, Tekin, (2017), “Temel Hakların Durdurulması”, Anayasa Mahkemesi Dergisi, S. 34, s. 61-82.

Aliefendioğlu, Yılmaz, (1993), “Anayasa Yargısı Açısından Olağanüstü Yönetim Usulleri”, Anayasa Mahkemesi Dergisi, S. 9, s. 411-434.

Atasoy, Hakan, (2012), “Türk Hukukunda Bireysel Başvuru Yolu”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, S.9, Ankara.

Benda, E.; Klein, E.; (2001), Verfassungsprozessrecht, Heidelberg.

Ekinci, H.; Sağlam, M.; (2012), 66 Soruda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, Council of Europa ve Anayasa Mahkemesi Yayını, Ankara.

Esen, Selin, (2008), Karşılaştırmalı Hukukta ve Türkiye'de Olağanüstü Hal Rejimi, Adalet Yayınevi, Ankara.

Göçer, Mahmut, (2000), “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Göre Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği ve Türk Hukuku”, Türkiye’de İnsan Hakları, TODAİE Yayınları, S. 57, s. 1-16, Ankara.

Göztepe, Ece, (1998) Anayasa Şikâyeti, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, No: 530, Ankara.

Hakyemez, Y. Ş., (2002), “Temel Hak ve Özgürlüklerde Objektif Sınır Kavramı ve Düşünce Özgürlüğünün Objektif Sınırları”, AÜSBF Dergisi, S. 57, s. 17-40, Ankara.

Hillgruber, C.; Goos, C.; (2006), Verfassungsprozessrecht, Heidelberg.

Kahraman, M., (2019), Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararlarına Göre Kişi Hürriyeti ve Güvenliği Hakkı, Detay Yayıncılık, Ankara.

- Oktaý, Funda, (2018), 1982 Anayasası Çerçevesinde Olađanüstü Yönetim, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Öden, Merih, (2009), “Anayasa Mahkemesi ve Olağanüstü Hal ve Sıkıyönetim Kanun Hükmünde Kararnamelerinin Anayasaya Uygunluđunun Yargısal Denetimi”, AÜHFD, S. 58 (3), s. 661-691.
- Özbudun, Ergun, (2013), Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, 14.b., Ankara.
- Tanör, B.; Yüzbaşıoğlu, N.; (2005), 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, 7.b., YKY, İstanbul.

AYM Bireysel Başvuru Kararları

- Aydın Yavuz ve Diğerleri Başvurusu; B. No: 2016/22169, Karar Tarihi: 20.06.2017.
- Erdem Gül ve Can Dünder Başvurusu; B. No: 2015/18567, Karar Tarihi: 25.02.2016.
- Turhan Günay Başvurusu; B. No: 2016/50972, Karar Tarihi: 11.01.2018.
- Mustafa Baldir Başvurusu; B. No: 2016/29354 Karar Tarihi: 04.04.2018.
- Erdal Tercan Başvurusu; B. No: 2016/15637 Karar Tarihi: 12.04.2018.
- Şahin Alpay Başvurusu; B. No: 2016/16092 Karar Tarihi: 11.01.2018.
- Mehmet Hasan Altan (2) Başvurusu; B. No: 2016/23672, Karar Tarihi: 11.01.2018.

İnternet Kaynakları

- <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Ara?BasvuruNoYil=2016&BasvuruNoSayi=23672>
- <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Ara?BasvuruNoYil=2016&BasvuruNoSayi=16092>
- <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Ara?BasvuruNoYil=2016&BasvuruNoSayi=15637>
- <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Ara?BasvuruNoYil=2016&BasvuruNoSayi=29354>
- <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Ara?BasvuruNoYil=2016&BasvuruNoSayi=22169>
- <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Ara?BasvuruNoYil=2015&BasvuruNoSayi=18567>
- <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Ara?BasvuruNoYil=2016&BasvuruNoSayi=50972>